

УДК 631.1 (338.1.)

І. О. Крюкова,

д. е. н., професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування,

Одеський державний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0002-0577-6364

С. В. Степаненко,

к. е. н., докторант, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Державний біотехнологічний університет

ORCID ID: 0000-0002-6132-328X

DOI: 10.32702/2306-6792.2022.9—10.3

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРОБІЗНЕСУ У ПРИЗМІ ПРІОРИТЕТІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

I. Kryukova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Accounting and Taxes,

Odessa State Agrarian University

S. Stepanenko,

PhD in Economics, Doctoral candidate, Senior Lecturer of the Department

of the Department of Finance, Banking and Insurance, State Biotechnological University

EFFICIENCY OF DOMESTIC AGROBUSINESS IN PRISMS OF PRIORITIES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Мета. Метою статті є визначення поточного стану ефективності аграрного бізнесу в Україні та його оцінка з позицій змісту та імперативів концепції сталого розвитку, яка набуває виключної пріоритетності у світовій практиці розвитку сільського господарства та сільських територій.

Методика дослідження: При написанні статті було використано сукупність загальнонаукових та специфічних методів економічних досліджень, зокрема, методи теоретичних узагальнень: аналіз, абстрактно-логічний метод (при обґрунтуванні архітектури сталого розвитку вітчизняного агробізнесу), економіко-статистичні методи (при оцінці сучасного стану ефективності агробізнесу); методи порівняння та наукового синтезу (при обґрунтуванні систематизації стратегічних напрямів розвитку сільського господарства і сільських територій); методи графічного відображення одержаних результатів досліджень.

Результати дослідження. У результаті проведених досліджень визначено, що імперативи сталого розвитку сьогодні постають виключним пріоритетом спільної аграрної політики країн ЄС та інших провідних країн світу. Відповідальна соціальна, екологічна та економічна поведінка бізнес суб'єктів необхідна не тільки з позицій розв'язання глобальних і національних завдань розвитку, алей й має значний вплив на результативність господарської діяльності. Проведений аналіз рівня ефективності аграрного сектору показав, що агробізнес сьогодні постає одним з найбільш рентабельних видів діяльності вітчизняної економіки. Разом з тим, з позицій ключових індикаторів сталого розвитку сільське господарство України має значні проблеми, зокрема, у сфері екологічної та соціальної складових. На основі систематизації науково-практичної літератури було визначено ключові стратегічні орієнтири розвитку аграрного сектору і сільські території України, які корелюють із імперативами концепції сталого розвитку. Проаналізовано окремі аспекти САП країн ЄС, зокрема, у частині реалізації курсу "Green Deal", які постають корисними для визначення стратегічних напрямів сталого розвитку вітчизняного аграрного бізнесу.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у окресленні основних елементів архітектури сталого розвитку вітчизняного агробізнесу з урахування світових та національних пріоритетів і стратегічних завдань розвитку аграрного сектору та сільських територій.

Практична значущість результатів дослідження. Виявлені в результаті проведених досліджень тенденції, пріоритети і ціннісні орієнтири є визначальними для подальшого вирішення завдання підвищення ефективності вітчизняного аграрного бізнесу та досягнення цілей сталого розвитку сільського господарства і сільських територій у контексті провідної світової практики.

Goal. The aim of the article is to determine the current state of efficiency of agrarian business in Ukraine and its assessment from the standpoint of the content and imperatives of the concept of sustainable development, which acquires exclusive priority in world practice of agricultural development and rural areas.

Research methodology: A set of general and specific methods of economic research have been used when writing the article, in particular, methods of theoretical generalizations: analysis, abstract-logical method (in substantiating the architecture of sustainable development of domestic agribusiness), economic and statistical methods (assessing the current state of agribusiness efficiency); methods of comparison and scientific synthesis (in substantiation of systematization of strategic directions of development of agriculture and rural territories); methods of graphical display of research results.

Results of the research. As a result of the conducted research, it is determined that the imperatives of sustainable development today become an exclusive priority of the common agricultural policy of the EU and other leading countries of the world. Responsible social, environmental and economic behavior of business entities is necessary not only from the standpoint of solving global and national development challenges, but also has a significant impact on economic performance. The analysis of the level of efficiency of the agricultural sector showed that agribusiness today is one of the most profitable activities of the domestic economy. At the same time, from the standpoint of key indicators of sustainable development, Ukraine's agriculture has significant problems in the field of environmental and social components. Based on the systematization of scientific and practical literature, key strategic guidelines for the development of the agricultural sector and rural areas of Ukraine were identified, which correlate with the imperatives of the concept of sustainable development. Some aspects of the SAP of the EU countries are analyzed in the implementation of the course "Green Deal", which are useful for determining the strategic directions of sustainable development of domestic agricultural business.

The scientific novelty of the research results is to outline the main elements of the architecture of sustainable development of domestic agribusiness, taking into account global and national priorities and strategic objectives of the agricultural sector and rural areas.

Ключові слова: агробізнес, ефективність, сталий розвиток, сільське господарство, аграрний сектор, сільські території, стратегічні пріоритети.

Key words: agribusiness, efficiency, sustainable development, agriculture, agricultural sector, rural areas, strategic priorities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сільське господарство — базовий сектор економіки України, рівень розвитку та ефективність якого сьогодні визначають стратегічні пріоритети зовнішньоекономічної торгівлі України, можливості формування бюджету країни, забезпечення продовольчої безпеки нації та сировинний базис розвитку технологічно пов'язаних видів економічної діяльності. Аграрний сектор в економіці України постає базисом економічного розвитку, формує стратегічні передумови залучення інвестицій, зміцнення рівня конкурентоспроможності національної економіки та покращення рівня добробуту населення країни. Вирішення цих завдань неможливе без забезпечення ефективного розвитку агробізнесу, розв'язання проблем підвищення рівня якості життя сільського населення та продовольчого забезпечення теперішніх і майбутніх поколінь, зокрема, у контексті активної інтеграції у єдиний соціально-економічний простір системи європейських пріоритетів розвитку, зміни системи національних парадигм, цінностей і прагнень, які формують уявлення про критерії та індикатори ефективності сільськогосподарського виробництва.

АНАЛІЗ

ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Враховуючи виключну важливість та пріоритетність сільського господарства для національної економіки, питання підвищення результативності розвитку аграрного сектору економіки України завжди посідало центральне місце у наукових працях видатних вітчизняних вчених-аграрників. Вченими досліджувались напрями та механізми забезпечення ефективності сільськогосподарського виробництва і розвитку сільських територій, визначались стратегічні моделі і засади підвищення рівня його конкурентоспроможності та покращення якості життя сільського населення, опрацьовувались механізми державної підтримки галузі та аналізувались результати аграрних реформ. Все це забезпечило появу значної кількості науково-прикладних розробок, які є винятково корисними для теорії і практики підвищення результативності розвитку аграрного сектора. Серед вітчизняних вчених-аграрників, які зробили потужний внесок у розвиток наукової, методичної і практичної площини підвищення ефективності розвитку сільського господарства, слід відмітити наступних: Амбросов В.Я.,

Андрійчук В.Г., Гадзало Я.М., Гудзь О.Є., Данько Ю.І., Жук В.М., Зубець М.В., Красноручький О.О., Лопатинський Ю.М., Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Мармуль Л.О., Месель-Веселяк В.Я., Пінчук А.О., Пугачов М.І., Россоха В.В., Саблук П.Т., Федоров М.М., Ходаківська О.В., Шпикуляк О.Г., Шпичак О.М. та ін. Разом з тим, динамічність факторів бізнес-середовища, поява кардинально нових принципів і пріоритетів аграрного виробництва у світі, які сьогодні постають вкрай актуальними й для України, актуалізує дане питання та відносить його до складу найважливіших завдань національної економіки і суспільства, яким притаманні ознаки постійної сучасності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення поточного стану ефективності аграрного бізнесу в Україні та його оцінка з позицій змісту та імперативів концепції сталого розвитку, яка набуває виключної пріоритетності у світовій практиці розвитку сільського господарства та сільських територій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

За умов сучасних тенденцій і зміни парадигми управління у бік соціально-відповідального бізнесу фінансові, зокрема, інвестиційні ринки є досить чутливими до компаній, які здійснюють корпоративне управління на засадах сталого розвитку. Експерти мають однозначну спільну думку, що стала соціальна, екологічна та економічна поведінка бізнес суб'єктів може значно покращити фінансові показники та результати діяльності компаній [1, с. 141]. Імплементация цілей сталого розвитку у корпоративну стратегію компаній допомагає одержати довгострокову цінність для власників і інвесторів, покращити корпоративну репутацію фірми, забезпечити приріст фінансових показників діяльності [2, с. 96]. Починаючи з 90-х років минулого сторіччя у економічній літературі розглядається та підтверджується зв'язок між соціально відповідальною поведінкою бізнесу та його фінансовими результатами [3, с. 1264]. Сьогодні концепція соціальної відповідальності бізнесу розширюється, доповнюється засадами стратегічних програм сталого агроекономічного розвитку та затверджується на рівні державного управління окремих країн та їх об'єднань (наприклад, країни ЄС). Визнання можливостей бізнесу, які ґрунтуються на факторах, враховуючих збереження навколишнього природного середовища та

небайдужість компаній до соціальних проблем, сього розглядається як стратегічний фактор підвищення продуктивності і конкурентоспроможності бізнесу. Бізнес-ідеї, які виникають і реалізуються на засадах сталого розвитку, формують потенціал конкурентних переваг компанії (нові технології, ресурси, продукти, ринки), що підвищує можливості генерування прибутку та покращення фінансових показників діяльності [4, с. 568].

Вітчизняні науковці сталий розвиток аграрного сектору розглядають як "... як здатність суб'єктів господарювання безперервно рухатися та підтримувати раціональну пропорційність між чинниками відтворення і необхідними темпами розвитку в умовах невизначеності й мінливості зовнішнього середовища як тепер, так і в майбутньому, беручи до уваги при цьому відповідальність щодо створення належних соціальних умов і попередження забруднення довкілля" [5, с. 96].

У зарубіжній теорії і практиці сталий розвиток визначається як здатність забезпечити такий розвиток, який гарантує поточні потреби суспільства без формування загроз спроможності майбутніх поколінь задовольняти свої [2]. Концепція сталого розвитку суспільства в цілому об'єднує три ключових компонента: соціальна складова, екологічна та економічна.

В якості основних бонусів від імплементації і реалізації цілей сталого розвитку у стратегічному управлінні діяльністю компаній можна виділити наступні: 1) покращення корпоративного іміджу, що призводить до покращення фінансових результатів діяльності; 2) підвищення рівня інвестиційної привабливості та розширення фінансового і виробничого потенціалу компанії; 3) максимізація прибутку за рахунок більш якісного задоволення потреб споживачів та формування запасу конкурентоспроможності; 4) одержання нефінансових (соціально-екологічних) вигід для широкого кола сторін; 5) ефекти синергії від поєднання попередніх умов і факторів.

На думку Маліка впровадження цілей сталого розвитку у корпоративну політику управління компаній сприяє підвищенню фінансової ефективності, ефективності використання ресурсів, сприяє нарощуванню обсягів виробництва з високою часткою доданої вартості (за рахунок інновацій та інвестицій) [6, с. 420].

У зарубіжних дослідженнях та практиці реалізації програм сталого розвитку сільського господарства домінують аспекти забезпечення сталих продовольчих агроєкосистем, охорони навколишнього середовища, природ-

них та біоресурсів, запобігання змінам клімату. Підхід до сільського господарства полягає у пошуках такого антропогенного впливу на природний ресурсний потенціал, який забезпечить можливість повного відновлення ресурсів для теперішніх та майбутніх поколінь. У нерозривному взаємозв'язку екологічна та виробничо-економічна складова розглядаються із соціальним фактором, без високого рівня знань та відповідальності якого неможливо розв'язати завдання сталого розвитку. Поряд із задоволенням потреб суспільства сталий розвиток сільського господарства та його територій приносить користь природним ресурсам та екосередовищу.

Сьогодні у рамках спільної аграрної політики краї ЄС зміст подальшого сталого розвитку сільського господарства і сільських територій трактується у рамках концепції "Green Deal" — стратегічної програми "Зеленої агроєкономіки". Стратегія сталого розвитку на найближчі вісім років має забезпечити: нейтральний або позитивний вплив на навколишнє середовище і природні ресурси, пом'якшення наслідків кліматичних змін, попередити подальшу втрату біорізноманіття, забезпечити продовольчу безпеку та здоров'я суспільства завдяки безпечному та екологічно чистому харчуванню [7].

Сьогодні концепція "Green Deal" сприймається як головний інструмент відповіді на існуючі виклики і загрози, кризи та інші перманентні соціально-економічні явища, що супроводжують розвиток економіки країн ЄС. Для Європейських країн "Green Deal" сьогодні є дорожньою картою перетворення кліматичних, екологічних та соціально-економічних проблем у можливість, за допомогою яких будуть вирішені глобальні проблеми людства. Ключовими цілями стратегічної європейської ініціативи "Green Deal" є: 1) забезпечення продовольчої безпеки за умов зміни клімату та втрати біорізноманіття; 2) зменшення екологічних та продовольчих наслідків продовольчої системи ЄС; 3) підвищення рівня стійкості продовольчої системи ЄС; 4) глобальний перехід до конкурентної стабільності за принципом "від ферми до столу" [8].

Значна увага принципам сталого розвитку, зокрема, у сільському господарстві, приділяється в КНР, економічні темпи розвитку економіки якої сьогодні є найвищими у світі. Урядом республіки запропоновано стратегічна програма "П'ять основних концепцій розвитку" національної економіки: інноваційна, скординована, зелена, відкрита та інклюзивна. Ключове місце у програмі відводиться "стра-

тегії відродження сільських районів" на засадах сталого розвитку та переходу на "зелене господарство" [9, с. 2].

Сталий розвиток сільського господарства є частиною загальної світової концепції сталого розвитку до 2030 року, яка була прийнята на саміті ООН в 2015 р. Універсальний принцип концепції "сталого розвитку" — забезпечення потреб сучасного покоління без ризиків і загроз для майбутніх поколінь щодо забезпечення своїх власних. Головний акцент концепції сталого розвитку сільського господарства — орієнтація на задоволення потреб людства (за умов підвищення рівня якості життя населення) за умов збереження та відновлення біо- і екосистем.

FAO визначає наступні принципи сталого розвитку сільського господарства: підвищення ефективності використання ресурсів; збереження, захист та покращення біоресурсів; захист сільських територій та покращення рівня якості життя сільського населення; підвищення стійкості людей, громад та екосистем; відповідальний та ефективний механізм управління, як умова забезпечення сталого розвитку сільського господарства і сільських територій [10].

Стратегічним планом Європейського Союзу САП, який починає діяти у 2023 р., передбачений значний вплив "зеленого" курсу на сталий розвиток сільського господарства і сільських територій. Стратегічні програми розвитку країн-учасників ЄС мають продемонструвати імперативи у сфері охорони довкілля та прихильність дії реалізації спільного курсу дій, спрямованих на запобігання змінам клімату. Пріоритетом фінансового забезпечення (у розмірі до 35% спільного аграрного бюджету країн ЄС) постануть екологічні схеми забезпечення і підтримки безпечних технологій агропромисловості, збереження біорізноманіття тваринного і рослинного світу, охорона ландшафтів, підтримка клімату, розвитку біоекономіки сільських регіонів [8].

Впровадження і реалізація концепції сталого розвитку у практиці вітчизняного агробізнесу має супроводжуватись окресленням чітких позицій, принципів та елементів, які формуватимуть єдину архітектуру сталого розвитку агробізнесу не тільки на рівні окремих суб'єктів господарської діяльності, але й на рівні сільського господарства, сільських територій, агропродовольчого сектору, як частини національної економіки в цілому (рис. 1).

Ключове значення у складі архітектури забезпечення реалізації концепції сталого розвитку агробізнесу та сільського господарства

становлять основні елементи (екологічна стабільність, економічна та соціальна складова) та система важелів впровадження концепції у практичну діяльність: діючі та майбутні стратегії сталого розвитку аграрної сфери та сільських територій, моделі їх реалізації і фінансового забезпечення, механізми забезпечення сталого розвитку та ресурсний і виробничий потенціал.

З системних позицій досить вдало, на нашу думку, запропонований Пінчук А.О. механізм забезпечення сталого розвитку сільського господарства у компліментарності його основних компонентів: суб'єкти і об'єкти, цілі та принципи сталого розвитку, структурно-функціональні елементи (нормативно-правовий, фінансово-економічний, організаційно-інституційний, екологічний, соціальний, інформаційний механізми), методи та інструменти досягнення цілей сталого розвитку сільського господарства [11, с. 18].

Аграрне виробництво є пріоритетним для економіки будь-якої країни та має важливе значення для трьох головних елементів сталого розвитку: екології, економіки та суспільства. Розв'язання стратегічної проблеми забезпечення продовольчої безпеки як на національному рівні, так і в розрізі глобального виміру за сучасних умов супроводжується істотними екологічними і соціально-економічними компромісами. Зокрема, необхідність збільшення обсягів виробництва продовольства за обмежених ресурсах призводить до появи проблеми зникнення біологічного різноманіття, широкого використання ГМО, втрати природних характеристик біоресурсів, їх модифікації, більш каталізації та прискоренню основних біологічних процесів трансформації біологічних активів на засадах зростання рівня інтенсивності агровиробництва (використання хімічних засобів, мінеральних добрив, препаратів, які стимулюють ріст та фазу дозрівання біологічних активів тощо).

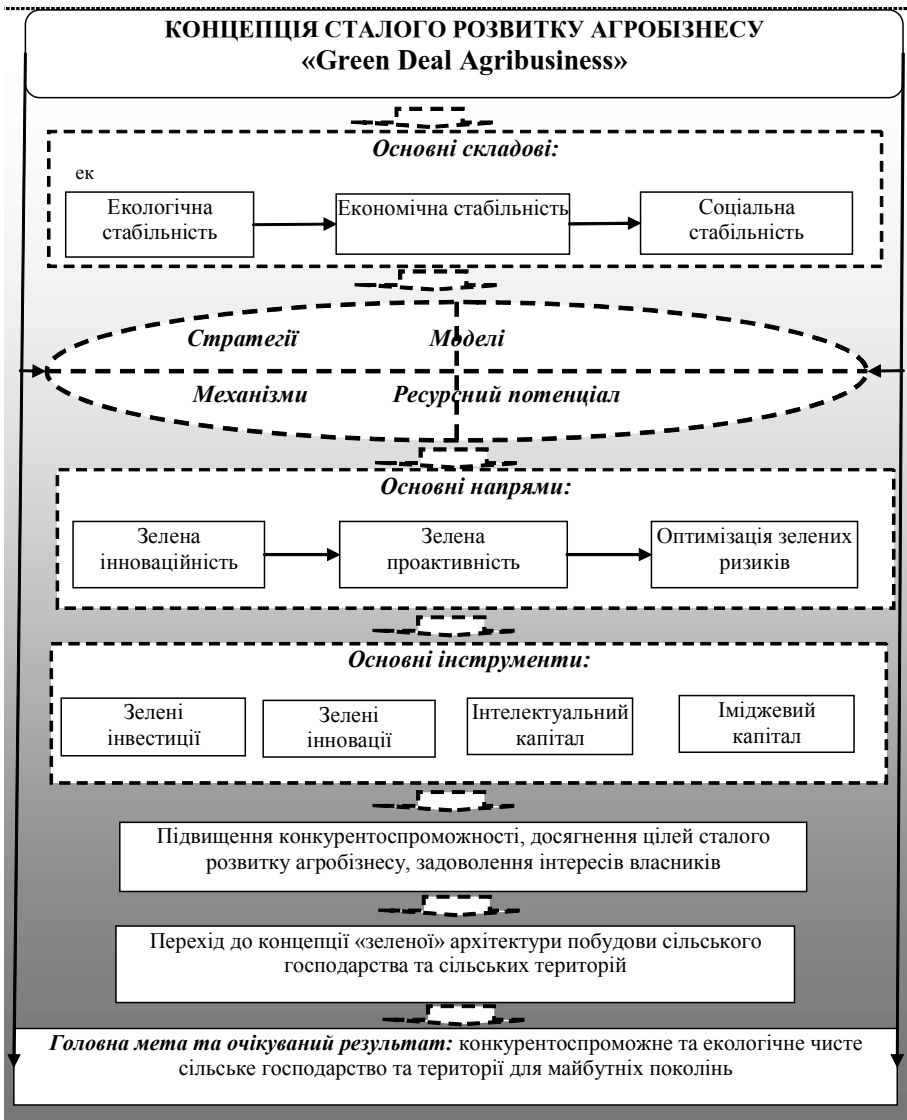

Рис. 1. Архітектура сталого розвитку агробізнесу

Джерело: складено авторами.

Коло екологічних викликів і загроз доповнюється низькою соціально-економічних чинників, серед яких характерними є низький рівень доходів і якості життя населення сільських територій, нерозвиненість соціальної інфраструктури, висока ступінь безробіття на селі та активізація міграційних процесів, що фактично призводить до руйнації окремих сільських населених поселень.

Незважаючи на те, що за останні роки вітчизняний аграрний сектор демонструє стабільне економічне зростання, проблема продовольчого забезпечення населення країни залишається актуальною як на національному, так і світовому рівнях.

Butnariu, A. & Avasilcai, S. пропонують агреговану модель сукупного індикатора сталого розвитку за трьома групами показників (економічні, екологічні, соціальні) та з урахуванням

Таблиця 1. Показники сталого розвитку сільського господарства України

Індикатори	2000 р.	2010 р.	2015 р.	2018 р.	2020 р.
<i>Екологічна складова</i>					
Відсоток розораності с.-г. земель, %	77,8	78,1	78,4	79,1	79,5
Кількість внесених мінеральних добрив на 1 га, кг	60	84	98	134	152
Площа, оброблювальна пестицидами, %	28,5	37,7	42,6	89,5	91,4
Частка площі, на якій вироблялась органічна продукція, %	78,0	30,0	19,0	9,0	7,0
Збереження біорізноманіття, тис гол. ВРХ	9423,7	4494,4	3750,3	3332,9	2874,0
Викиди діоксиду вуглецю, млн т	152,0	193,2	161,1	150,5	135,3
Частка використаної води на виробничі потреби у с. г-ві, %	23,6	26,4	20,3	24,5	21,8
<i>Економічна складова</i>					
Частка ВВП галузі, %	8,4	8,2	11,9	10,2	9,3
Валова додана вартість галузі, млрд дол. США	5,4	10,4	10,9	13,3	14,4
Частка у сукупній доданій вартості по економіці, %	16,3	8,3	14,2	11,9	10,8
Розмір державних витрат на галузь, млн грн	2838,4	13643,2	1636,3	4232,0	4665,0
Торгова відкритість (частка продукції експорту), %	8,5	14,3	31,8	33,0	38,3
Річний розмір капітальних інвестицій, млн дол. США	297,2	1458,8	1380,7	2430,3	1879,8
в т. ч. на 1-е підприємство, тис дол. США	14,0	25,8	30,4	49,4	39,5
Урожайність зернових культур, ц/га	18,3	27,6	43,8	52,2	46,1
<i>Соціальна складова</i>					
Заробітна плата працівників галузі за місяць, грн	114,0	1472	3309	7557	9734
в т. ч. у % до середнього по економіці	49,5	63,9	74,8	80,8	84,0
Частка осіб, зайнятих у с.-г. виробництві, %	18,6	19,3	17,5	18,0	17,1
Відносний рівень сільської бідності (за витратами), %	-	24,1	27,9	31,6	43,8

Джерело: складено авторами за даними [16—18].

фактору часу. Вага кожного складового індикатора, які у різних компаніях відрізняються за характером діяльності, у інтегрованому визначається за даними експертного опитування [12, с. 1235].

У робочому докладі про шляхи забезпечення сталого продовольчого розвитку від 2014 р. набір індикаторів сталого розвитку сільського господарства визначений за трьома методичними рівнями: 1 рівень — національна аграрна політика (наявність національних програм, яким передбачається екологічний розвиток аграрного виробництва з низькими рівнем шкідливих вибросів, збереження природних та біоресурсів); 2 рівень — практична діяльність (відсоток ріллі, сільськогосподарських угідь, на яких використовуються технології ресурсозбереження та біологічних способів обробки); 3 рівень — результативність використання ресурсів (урожайність сільськогосподарських

культур, частка еродованих ґрунтів, коефіцієнт водного стресу, баланс поживних речовин у ґрунті тощо) [13].

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) у своєму звіті представляє аналіз сталого розвитку сільського господарства за наступними індикаторами: ВВП сільського господарства, зміни у землекористуванні, дохід фермерів, витрати держави на підтримку аграрної сфери, кількість, ферм, зайнятість, фермерська освіта. На рівні фермерства ключовими індикаторами сталого розвитку постають: органічне землеробство, практика боротьби зі шкідниками, зрошення та управління водними ресурсами, баланс поживних речовин. Окремо визначаються ризики, пов'язані із використанням природних та біоресурсів.

Zhang, X., Yao, G., Vishwakarma, S., Musumba, M., Heyman, A. & Eric A., Davidson у своїх дослідження пропонують модель 18-ті індикаторів сталого розвитку сільського господарства, які важливо враховувати при оцінці даної сфери у контексті її впливу на розвиток технологічно взаємопов'язаних галузей, наприклад, харчової промисловості. У рамках моделі SAM вчені пропонують індикатори: наявність воді, рівень засмічення, втрата біорізноманіття, зміни клімату, здоров'я ґрунтів, доступність кредитних ресурсів, ризики фермерства, підтримка сільського господарства, доступ до ринків, відсоток втрати харчування, здоров'я, добробут фермерів, рівність, права фермерів [14, с. 1269].

Європейською комісією було обґрунтовано набір з 28 показників сталого розвитку сільського господарства у розрізі базових сфер: 1) інтенсивність землеробства та зміни у землекористуванні; 2) структура тваринництва; 3) ризики втрати природних і біологічних ресурсів; 4) засмічення; 5) виброси шкідливих речовин; 6) управління генетичним та біологічним різноманіттям [15, с. 184].

Проведені дослідження свідчать про значне погіршення індикаторів екологічної складової у аграрному виробництві України протягом останніх десяти років. Найгостріші проблеми сьогодні постають у частині ступеня розораності сільгоспугідь, скороченні окремих видів

біорізноманіття, практично відсутності площ, які не оброблюються хімічними речовинами. Трансформації у структурі національної економіки України, що мають місце останнім часом, призвели до збільшення частки ВВП сільськогосподарства та валової доданої вартості галузі. Проблемні моменти існують також у соціальній площині сталого розвитку сектору і сільських територій, зокрема, низький рівень доходів та високий рівень бідності сільського населення (табл. 1).

Поряд з цим, агробізнес та сільське господарство України показують одні з найкращих показників ефективності господарювання у контексті розвитку національної економіки в цілому. Так, кількість прибуткових бізнес-одиниць та рівень рентабельності їхньої діяльності, традиційно, залишаються вищими, ніж середні за всіма видами економічної діяльності (табл. 2).

Імплементация концепції сталого розвитку у практичну діяльність бізнес-суб'єктів аграрного сектору сьогодні формує реальні економічні вигоди для всіх учасників процесу суспільного сільськогосподарського виробництва і розвитку сільських територій. Бенефіціарами результатів діяльності на засадах сталого розвитку є 1) аграрні виробники, які мають змогу підвищити якість і конкурентоспроможність продукції, максимізувати розмір виручки і прибутку від реалізації екологічно чистої продукції та розширити ринку збуту (наприклад, за рахунок Європейських країн), залучити додаткові фінансові потоки у вигляді інвестицій у екоагровиробництво; 2) наймані працівники, які є учасниками соціально-трудових відносин, що гарантують персоналу високі стандарти якості трудового життя; 3) мешканці сільських територій, які одержують бонуси від екологічного землекористування, покращення навколишнього середовища, збереження природних ресурсів, інвестицій у розвиток інфраструктурного забезпечення для реалізації інвестиційних проектів сталого розвитку, у т.ч. соціального характеру; 3) споживачі продуктів харчування, які матимуть змогу вживати якісні, екологічно чисті та безпечні продукти харчування; 4) регіони, держава та суспільство в цілому внаслідок отримання економічного росту у агропродовольчому секторі, який постає сьогодні базисом розвитку економіки України, вирішенні проблеми забезпечення продовольчої безпеки, покращення якості життя населення країни із врахуванням інтересів і потреб майбутніх поколінь.

Таблиця 2. Показники ефективності розвитку сільського господарства України

Індикатори	2010 р.	2013 р.	2015 р.	2018 р.	2020 р.
Частка підприємств, які одержали прибуток, %	69,6	80,2	88,9	86,7	83,1
Частка підприємств, які одержали збиток, %	30,4	19,8	11,1	13,3	16,9
Чистий прибуток – всього, млн грн	17253,6	15806,0	101912,2	70461,8	81032,6
Розмір чистого прибутку на 1 с.-г. підприємство, тис грн	305,4	282,9	2423,5	1431,9	1705,1
Рівень рентабельності діяльності, %	16,3	8,0	29,5	18,3	18,6
Рівень рентабельності діяльності по економіці в цілому, %	0,5	-0,7	-7,3	8,1	6,2

Джерело: складено авторами за даними [16; 18].

Вченими України обґрунтовано стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій України на період до 2030 р. Система цих заходів охоплює практично всі сфери аграрного сектору економіки України та постає пріоритетами реалізації політики регулювання вітчизняного АПК на всіх інституціональних рівнях управління: 1) удосконалення управління сталим розвитком сільських територій; 2) формування оптимальної сільської поселенської мережі та покращення відтворюваності людини; 3) соціальний захист сільського населення та поліпшення житлових умов; 4) розвиток транспортної інфраструктури; 5) доступність загальної освіти на селі; 6) забезпечення сільських жителів якісною медичною допомогою; 7) забезпечення зайнятості та підвищення рівня життя сільського населення; 8) диверсифікація сільської економіки; 9) розвиток підприємництва та малих форм господарювання на селі; 10) розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації; 11) раціональне використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій; 12) техногенна та екологічна безпека сільських територій; 13) фінансове, матеріально-технічне та інноваційне забезпечення сталого розвитку сільських територій; 14) розвиток сільськогосподарської інформаційно-консультативної діяльності [19, с. 28; 20, с. 21]. Сукупність цих заходів має постати в основі обґрунтування й прийняття єдиної стратегії розвитку аграрного сектору і сільських територій України на найближчі роки (рис. 2).

Ключовими інструментами досягнення цілей сталого розвитку сільського господарства і сільських територій мають стати наука, інновацій та сучасні цифрові технології, достатній розмір фінансового забезпечення стратегічних і поточних програм розвитку.

Стратегічним планом Європейського Союзу САП, який починає діяти у 2023 р., передбаче-

ний значний вплив "зеленого" курсу на сталий розвиток сільського господарства і сільських територій. Стратегічні програми розвитку країн-учасників ЄС мають продемонструвати імперативи у сфері охорони довкілля та прихильність дії реалізації спільного курсу дій, спрямованих на запобігання змінам клімату. Пріоритетом фінансового забезпечення (у розмірі до 35% спільного аграрного бюджету країн ЄС) постануть екологічні схеми забезпечення і підтримки безпечних технологій агропромисловості, збереження біорізноманіття тваринного і рослинного світу, охорона ландшафтів, підтримка клімату, розвитку біоекономіки сільських регіонів. Досягнення поставлених завдань має чіткий механізм контролю з боку інституціональних органів управління ЄС, вимоги до звітності агрокомпаній, конкретні індикатори та показники, які постануть ключовими для обговорення питань подальшого співробітництва та участі України у міжнародних проектах, програмах і процесах подальшої євроінтеграції.

В Україні є необхідні розробки, які мають постати визначальними при обґрунтуванні та прийнятті стратегії розвитку національного аграрного сектору і сільських територій, зокрема, Концепція сільського розвитку до 2030 року. Сьогодні є об'єктивна потреба у комплексі дій, які будуть не тільки частиною спільної стратегії розвитку національної економіки та її окремих завдань, а самостійним курсом подальшого функціонування базового для економіки України виду економічної діяльності з урахуванням провідних трендів європейської економіки та пріоритетом національних інтересів.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведені дослідження показали, що сьогодні ініціативи сталого розвитку постають пріоритетними для прогресивної світової практики розвитку сільського господарства і сільських територій та мають глобальний стратегічний вимір. Провідні країни світу, зокрема, краї-

Рис. 2. Стратегічні орієнтири сталого розвитку аграрного сектору і сільських територій України у контексті концепції сталого розвитку

Джерело: складено авторами на основі [19—21].

ни ЄС, на сьогодні мають чітку стратегію сталого розвитку агропромисловості на період до 2030 року, де враховані ключові економічні, екологічні і соціальні пріоритети. Розвиток сільського господарства і сільських територій України на сучасному етапі характеризується наявністю значної кількості гострих проблем, але при цьому, вітчизняний аграрний бізнес залишається одним з найбільш ефективних та рентабельних видів економічної діяльності. Збереження та нарощування потенціалу розвитку агробізнесу та сільських територій сьогодні неможливо забезпечити без стратегічних ініціатив імплементації концепції сталого розвитку, основи яких сьогодні досить чітко окреслені у вітчизняній науці і практиці. Стратегічні пріоритети у контексті концепції сталого розвитку мають стати орієнтиром для вітчизняного аграрного сектору не лише задля підвищення рівня конкурентоспроможності національного аграрного сектору, рівня якості мешканців сільських територій і вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки нації, а в першу чергу, для зміцнення національної економіки, захисту її власних інтересів і забезпечення потреб населення країни та її майбутніх поколінь.

Література:

1. Lassara C., Orero-Blat V., Ribeiro-Navarrete S. The financial performance of listed companies in pursuit of the sustainable development goals (SDG). Economic Research-Ekonomista Istrazivanja. 2021. Vol. 1. Pp. 139—145.

2. Brundtland G.H. Our common future. United Nations World Commission on Environment and Development (Brundtland Commission). Oxford University Press. 1987. 256 p.
3. Zhang Xin, Yao Guolin, Vishwakarma Sriшти, Musumba Mark, Heyman Amy, Davidson Eric A. Quantitative assessment of agricultural sustainability reveals divergent priorities among nations. *One Earth*. 2021. № 4. Pp. 1262—1277.
4. Memon A., Yong An Z., & Memon M.Q. Does financial availability sustain financial, innovative, and environmental performance? Relation via opportunity recognition. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 2020. № 27. Pp. 562—575.
5. Лопатинський Ю.М., Буринська О.І. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 94—100.
6. Malik M. Value-enhancing capabilities of CSR: A brief review of contemporary literature. 2015. *Journal of Business Ethics*, 127(2), 419—438.
7. <https://www.tandfonline.com/servelet/linkout?suffix=CIT0067&dbid=16&doi=10.1080%2F1331677X.2021.1877167&key=10.1007%2F10551-014-2051-9> European Green Deal. URL: https://ec.europa.eu/food/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en. (дата звернення: 18.03.2022).
8. Sustainable development in the European Union. Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. 366 p.
9. Zhang X., Li Q. Does Green Proactiveness Orientation Improve the Performance of Agricultural New Ventures in China? The Mediating Effect of Sustainable Opportunity Recognition. *Sage Journals*. 2021, December 14. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/21582440211067224>. <https://doi.org/10.1177/21582440211067224> (дата звернення: 18.03.2022).
10. Ukraine and FAO sustainable food systems for food security and nutrition. URL: <https://www.fao.org/about/en/> (дата звернення: 18.03.2022).
11. Пінчук А.О. Стратегія забезпечення сталого розвитку сільського господарства в умовах діджиталізації економіки України: автореф. дис. ... докт. економ наук: 08.00.03. Чернівці, 2020. 36 с.
12. Butnariu A., Avasilcai, S. The Assessment of The Companies' Sustainable. *Procedia Economics and Finance*. 2015. № 23. Pp. 1233—1238.
13. Reytar K. Indicators of sustainable agriculture: a scoping analysis. Installment 8 of "Creating a sustainable food future" A working paper for the World Resources Report. 2013. URL: https://www.academia.edu/28309416/Indicators_of_Sustainable_Agriculture_A_Scoping_Analysis. (дата звернення: 18.03.2022).
14. Zhang, X., Yao, G., Vishwakarma, S., Musumba, M., Heyman, A., Eric A., Davidson. Quantitative assessment of agricultural sustainability reveals divergent priorities among nations. *One Earth*. 2021. № 4, 1262—1277.
15. Krolczyk, J.B. & Latawiec, A.E. Sustainability indicators for agriculture in the European Union 2015. Pp. 182—189. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110450507-015/html> (дата звернення: 18.03.2022).
16. Сільське господарство України. 2020: стат зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2020. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf. (дата звернення: 18.03.2022).
17. Комплексна оцінка бідності та соціального відчуження в Україні за 2016-2018 роки. Аналітична записка Інституту демографії та соціальних досліджень. 2019. URL: <https://idss.org.ua/public> (дата звернення: 18.03.2022).
18. Діяльність підприємств. 2020: стат зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2020. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf. (дата звернення: 18.03.2022).
19. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / за ред. Ю.О. Лупенка. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2020. 60 с.
20. Красноручський О.О., Міненко С.І. Побудова комплексного механізму управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства в умовах еволюції ринкових відносин. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 3. С. 18—23.
21. Митяй О.В., Лагодієнко В.В., Сафонов В.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств як основний важіль сталого розвитку аграрної сфери. *Економічний часопис — XXI*. 2015, № 155 (11—12). С. 59—62.
22. Лагодієнко Н.В., Лагодієнко В.В. Оцінка економічної складової сталого розвитку аграрного виробництва в умовах відкритості національної економіки. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 4. С. 265—281. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-4-31>.

References:

1. Lassara, C., Orero-Blat, V. and Ribeiro-Navarrete, S. (2021), "The financial performance of listed companies in pursuit of the sustainable

development goals (SDG)", *Economic Research-Ekonomsta Istrazivanja*, vol. 1, pp. 139—145.

2. Brundtland, G. H. (1987), *Our common future*, United Nations World Commission on Environment and Development (Brundtland Commission). Oxford University Press, Oxford, UK.

3. Zhang, Xin, Yao, Guolin, Vishwakarma, Srishti, Musumba, Mark, Heyman, Amy, and Davidson, Eric A. (2021), "Quantitative assessment of agricultural sustainability reveals divergent priorities among nations", *One Earth*, vol. 4, pp. 1262—1277.

4. Memon, A., Yong An, Z. and Memon, M. Q. (2020), "Does financial availability sustain financial, innovative, and environmental performance? Relation via opportunity recognition", *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, vol. 27, pp. 562—575.

5. Lopatinsryy, Yu. V. (2018), "Components and priorities of sustainable development of the agricultural sector of the economy: conceptual and theoretical discourse", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 94—100.

6. Malik, M. (2015). "Value-enhancing capabilities of CSR: A brief review of contemporary literature", *Journal of Business Ethics*, vol. 127 (2), pp. 419—438.

7. European Commission (2022), "European Green Deal", available at: https://ec.europa.eu/food/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en. (Accessed 18 March 2022).

8. European Union (2021), *Sustainable development in the European Union. Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

9. Zhang, X. and Li Q. (2021), "Does Green Proactiveness Orientation Improve the Performance of Agricultural New Ventures in China? The Mediating Effect of Sustainable Opportunity Recognition", *Sage Journals*, December 14, available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/21582440211067224> (Accessed 18 January 2022).

10. FAO (2022), "Ukraine and FAO sustainable food systems for food security and nutrition", available at: <https://www.fao.org/about/en/> (Accessed 18 January 2022).

11. Pinchuk, A.O. (2020), "Strategy for ensuring sustainable development of agriculture in the context of digitalization of Ukraine's economy", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Cherkniv, Ukraine.

12. Butnariu, A. and Avasilcai, S. (2015), "The Assessment of The Companies' Sustai-

nable", *Procedia Economics and Financ*, vol. 23, pp. 1233—1238.

13. Reytar, K. (2013), *Indicators of sustainable agriculture: a scoping analysis. Installment 8 of "Creating a sustainable food future"*, A working paper for the World Resources Report, available at: https://www.academia.edu/28309416/Indicators_of_Sustainable_Agriculture_A_Scoping_Analysis (Accessed 18 January 2022).

14. Zhang, X., Yao, G., Vishwakarma, S., Musumba, M., Heyman. A. and Eric A., Davidson (2021), "Quantitative assessment of agricultural sustainability reveals divergent priorities among nations", *One Earthe*, vol. 4, pp, 1262—1277.

15. Krolczyk, J.B. and Latawiec, A.E. (2015), "Sustainability indicators for agriculture in the European Union", pp. 182—189, available at: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110450507-015/html> (Accessed 18 January 2022).

16. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Agriculture of Ukraine", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (Accessed 18 January 2022).

17. IDSS (2019), "Comprehensive assessment of poverty and social exclusion in Ukraine for 2016-2018", *Analitychna zapyska Instytutu demografii ta socialnyh doslidzhen*, available at: <https://idss.org.ua/public> (Accessed 18 January 2022).

18. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Activities of enterprises", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (Accessed 18 January 2022).

19. Lupenko, Yu. O. and Malik, M.Y. (2020), *Strategichni napryamy stalogo rozvytku silskih teritoriy na period do 2030 roku [Strategic directions of sustainable development of rural areas for the period up to 2030]*, NNC, IAE. Ukraine.

20. Krasnoruckyy, O.O. and Minenko, S.I. (2020), "Construction of a comprehensive mechanism for managing the competitiveness of agricultural enterprises in the evolution of market relations", *Aktulni problemy innovaciinoy ekonomiky*, vol. 3, pp. 18—23.

21. Mytjaj, O.V., Lahodiienko, V.V. and Safonov V.V. (2015), "Competitiveness of agricultural enterprises as the main lever of sustainable development of the agricultural sector", *Economic annals — XXI*, vol. 155 (11—12), pp. 59—62.

22. Lahodiienko, N.V. and Lahodiienko, V.V. (2019), "Assessment of the economic component of sustainable development of agricultural production in an open national economy", *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*, Vol, 4, no. 4. pp. 265—281. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-4-31>

Стаття надійшла до редакції 02.05.2022 р.